

DOI: 10.33270/03253601.3
УДК 349.22(477)-057.34

МОТЛЯХ Олександр*

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-9952>

Психологія поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування

Анотація. Наукова стаття присвячена аналізу актуального питання, пов'язаного із психологією поведінки особи, яка в добровільному порядку дала згоду на проходження психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. Увагу зосереджено на особливостях, які виникають чи можуть виникнути під час проведення цієї специфічної процедури дослідження. Мета наукової публікації полягає у висвітленні специфіки психологічної поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування, яка частково є взаємозалежною з поведінкою спеціаліста-поліграфолога. Проаналізовано певні поведінкові моменти, які впливають із правильно організованої комунікативної діяльності фахівця, що проводить це дослідження. Виокремлено прийоми негативної поведінки досліджуваних осіб, спрямовані на отримання для них бажаного результату й відображаються у вигляді таких складових: маніпуляції, жалості, підкупу й шантажу. У межах дослідження використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи: порівняльно-психологічний, системно-структурний та метод системного аналізу. Сформовано загальні підходи та висновки в розумінні важливості вивчення психології поведінки досліджуваної особи з метою ефективного проведення поліграфологом дослідження із застосуванням поліграфа.

Ключові слова: психологія поведінки; досліджувана особа; поліграфологічне дослідження; поліграфолог; комунікативне спілкування; психологічні прийоми; специфічна адаптація; неспецифічна адаптація.

Історія статті:

Отримано: 20.01.2025
Переглянуто: 18.02.2025
Прийнято: 14.05.2025

Рекомендоване посилання:

Мотлях О. Психологія поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування. *Юридична психологія*. 2025. № 1 (36). С. 25–34. DOI: 10.33270/03253601.3

*Відповідальний автор

Вступ

Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа (поліграфологічне тестування) є складною і багатоаспектною процедурою, яка поєднує низку організаційних, технічних, тактичних і прикладних заходів, що не мають аналогів в інших видах практичної діяльності. Специфіка цих досліджень передбачає певний комплекс дій, які розподіляють між поліграфологом і потенційно досліджуваною особою і є чітко виписаними та закріпленими в правилах поліграфологічної діяльності. Важливе місце в цьому процесі відведено психології поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування. Саме від організованої та свідомо слухняної поведінки потенційно досліджуваної особи безпосередньо залежить якість проведення такого дослідження.

На важливості проблематики розвитку поліграфологічних досліджень акцентували вітчизняні та закордонні дослідники і практики, а саме: Т. Amsel (2020), М. Bourke, L. Fragomel, P. Detar, E. Meyle, M. Sullivan, M. O'Riordan (2014), О. Butenko (2022), E. Spruin, J. Wood, T. Gannon, L. Tyler (2017), D. Krapol (2020), Є. Купряшина, Є. Новікова, В. Потапов, А. Степанюк С. Шумілін (2018), А. Мокрицька, Т. Сліпченко (2019), О. Назаров (2023), Т. Орлова (2024), С. Honts (2008), А. Руденко (2018), К. Шаповал (2020), С. Шевченко (2019), А. Волобуєв (2018) та ін. Аспекти вивчення психології поведінки досліджуваної особи відображено в працях вітчизняних дослідників поліграфа. Зокрема, Є. Пазенюк (2024) зазначає, що, аналізуючи психологічні прийоми, учені-психологи спрямовують увагу на сутність психологічного впливу, називаючи це проникненням однієї особи (або групи осіб) у психіку іншої особи (або групи осіб). Такий вплив на психічний стан, думки, почуття та дії іншої людини здійснюють виключно за допомогою застосування психологічних засобів (вербальних або невербальних).

На психологічній природі феномену брехні досліджуваної особи з використанням поліграфа акцентує Ю. Бузиль-Бойко (2021), обстоюючи позицію про її особливості та вміння поліграфолога розпізнавати неправду.

Питання сутності емоційної сфери досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування відображено в науковій статті І. Ковальчук (2022). Авторка, зокрема, аналізує показники дисбалансу, який виникає в осіб, причетних до вчинення злочину, що надалі виявляється в неї явно вираженою дратівливістю, тривогою та агресією під час проведення поліграфологічної процедури.

Специфіці невербальних виявів досліджуваного під час проведення поліграфологічної процедури присвячено наукову статтю О. Охінченка (2017). Дослідник зазначає, що

поліграф фіксує разом із вербальними показниками й невербальні, тільки вони глибші та не завжди є явно вираженими для візуального сприйняття поліграфологом. Тож що сильнішим є емоційне сприйняття інформації досліджуваною особою, то вищою є ймовірність відображення в неї певних невербальних ознак.

Питання процесуальної діяльності використання отриманих результатів проведених поліграфологічних досліджень досліджував О. Бережний (2022). Він акцентує на тому, що виконання поліграфологічних перевірок не суперечить чинному законодавству України й не порушує його для повноцінного використання таких досліджень та їх результатів у кримінальному процесі.

Системному аналізу правового забезпечення використання поліграфа в кримінальних провадженнях присвячено низку наукових праць вітчизняних дослідників, які по-різному обстоюють це питання та розглядають подальші перспективи розвитку поліграфологічної сфери діяльності (О. Бутенко (2022), Н. Дмитренко (2021), Ю. Ірха, С. Крушинський, О. Манжай, М. Погребницький (2021), В. Колісніченко (2019), О. Луценко (2019), О. Назаров (2023), В. Сердюк (2014), М. Хоменко (2020) та ін.).

Висвітлення цих та інших проблемних питань поліграфології демонструє важливість їх вирішення для теорії та практики вітчизняної поліграфології. Проблематика вивчення психології поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування є недостатньо дослідженою, що і сформувало основну мету цієї наукової статті.

Матеріали та методи

Методологічний інструментарій дослідження відповідає окресленій меті статті, а також предмету дослідження. Найзатребуванішим є діалектичний метод, зокрема в контексті взаємозв'язку з теорією та практикою відображення змісту проблематики вивчення питання, пов'язаного із психологією поведінки досліджуваної особи під час проведення поліграфологічного тестування. Крім того, використано загальнонаукові методи, такі як *аналіз* – для опрацювання масиву наявної інформації щодо вивчення цього питання; *синтез* – для практичного возз'єднання цілого з частин у розумінні системності дослідження психології поведінки досліджуваної особи в процесі проведення дослідження із застосуванням поліграфа; *індукція* – у розрізі способів міркування від окремих фактів до загальних висновків, які спрямовують на запобігання та протидію таким злочинам; *узагальнення* – для визначення та оцінки проблемного питання в розумінні необхідності аналізу психології поведінки досліджуваної особи в процедурі поліграфологічного тестування.

Виокремленню та відпрацюванню конкретних пропозицій сприяло використання спеціальних

наукових методів із науки поліграфології. Ці методи втілено у висвітленні мети й завдань дослідження та наукового матеріалу загалом і полягали в:

- окресленні загальної сутності процедури поліграфологічного тестування та його особливостей;
- важливості правильної побудови комунікації спеціаліста-поліграфолога з досліджуваною особою в процесі проведення поліграфологічного тестування;
- виокремленні проблемних питань проблематики дослідження та надання практичних рекомендацій щодо їх уникнення.

Теоретичним підґрунтям дослідження слугували результати опрацювання вітчизняної та закордонної наукової літератури і практики застосування поліграфа в різних сферах і напрямках діяльності.

Результати й обговорення

Процедура проведення поліграфологічного тестування за своєю сутністю є своєрідною, самобутньою та рідкісною. Своєрідність полягає як в організації та виконанні цього виду діяльності, так і в розумінні того, що кожне дослідження є індивідуальним й унікальним. Слід зазначити, що є певний алгоритм, як саме має проходити поліграфологічне тестування. За своєю структурою воно є чітко вибудованим, виписаним і закріпленим у правилах такого виду досліджень, однак у ньому майже завжди виникають окремі особливості, які зобов'язують спеціаліста-поліграфолога діяти неординарно в кожній практичній ситуації. Своєю чергою самобутність представлена у вигляді комплексу набутих поліграфологом теоретичних і практичних знань, навичок, досвіду тощо, які він використовує у своїй професійній діяльності. Самобутність цього специфічного тестування визначається неповторністю й оригінальністю, оскільки не існує іншого способу отримання верифікованих інформаційних даних від людини, крім інструментальних, до яких належать поліграф і EyeDetect. Донедавна поліграф вважали єдиним інструментальним методом перевірки інформації, що надходить від людини, однак нині залучають також науково-технічний прилад EyeDetect, який здійснює таку процедуру на підставі аналізу око-моторної поведінки зору людини (ODT). Цей прилад, на противагу поліграфу, є не таким поширеним, оскільки він використовує тільки один фізіологічний показник – зорову реакцію, тож така процедура не видається надійним джерелом даних для прийняття відповідних рішень ініціатором дослідження. Самобутність також полягає в діяльності спеціаліста-поліграфолога, оскільки він не залежить від будь-яких впливів у своїй професійній діяльності і не працює на догоду ініціаторові проведення такого

дослідження. Рідкісність поліграфологічного тестування вимірюється як кількісним показником фахівців, що працюють у сфері практичної поліграфології, так і особливостями їх професійної майстерності. Рідкісність має низку складових, серед яких важливе місце посідають компетентності (знання, уміння, навички) і психологія поведінки поліграфолога. Першу набувають за рахунок отриманих поліграфологом базових знань у галузі поліграфології. Від того, наскільки якісною була освіта такого спеціаліста, залежить його подальша професійна кар'єра. Друга – передбачає життєвий та професійний досвід поліграфолога, а також індивідуальні особливості його характеру, темпераменту, дотримання морально-етичних складових, які він сповідує. Загалом поліграфолог має бути для досліджуваної особи еталоном професіоналізму, стриманості, толерантності та ввічливості. Правильно вибудована ним тактика поведінки є запорукою успіху ініційованого замовником (ініціатором) психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. Доброзичлива і виважена поведінка поліграфолога позначається на адекватній реакції досліджуваної особи, тобто відбувається так зване дзеркало взаємин. Звісно, є винятки, коли потенційно досліджувана особа не налаштована на відверту розмову з поліграфологом і всіяко намагається якщо не перешкоджати процедурі проведення поліграфологічного дослідження, то негативно на неї впливати. Однак це не завжди слід розглядати крізь призму зневаги такої особи до специфічної процедури. Нестримана манера поведінки може ґрунтуватися й на інших чинниках, зокрема невдалому попередньому досвіді проходження поліграфологічного дослідження, який супроводжувався:

- упередженням і зверхнім ставленням поліграфолога, який проводив таку процедуру;
- недотриманням спеціалістом вимог, правил і технологій цього специфічного дослідження;
- використанням поліграфологом неприпустимих прийомів, зокрема тиску й погроз під час проведення поліграфологічного дослідження;
- ігноруванням фахівцем морально-етичних складових цієї процедури діяльності тощо.

Причиною скutoго чи нестриманого стану особи може бути дія специфічного чинника фізіологічної категорії – страху. Він цілком може виникнути в людини під час проходження спеціального дослідження із застосуванням поліграфа. Страх є доволі поширеним явищем, що супроводжує людину в її повсякденному житті. Його не можна вважати ні нормою, ні патологією. Кожній людині властиво переживати як страх, так і хвилювання, і ці категорії споріднені. Страх виражається у вигляді стану хвилювання, тривоги, неспокою, що спричинені очікуванням чого-небудь неприємного й небажаного. Він утворює певні фізіологічні та психологічні зміни, що можуть спричинити такі поведінкові реакції, як агресивна

відповідь або втеча від загрози, відомі як реакція «бий або тікай» (Fear...).

З погляду науки психології страх є негативно забарвленим емоційним процесом, щоб уникнути його, необхідно створити такі умови, за яких він не виникав би або ж був мінімізований. У поліграфологічній процедурі він також періодично з'являється, передусім у людей, які проходять таке дослідження вперше, або коли вони намагаються його ввести в оману. Задля зняття страху в потенційно досліджуваної особи, пов'язаного з хвилюванням, поліграфолог повинен максимально продемонструвати свою професійну майстерність і скерувати індивіда в русло спокійної робочої атмосфери без будь-яких потрясінь. Для цього він має детально пояснити технологію проведення поліграфологічного дослідження і відповісти на запитання, які залишилися незрозумілими, чи звичайний життєвий інтерес. Вирівнювання ситуації, пов'язаної зі страхом невідомого чи загрозливого, відбувається в процесі комунікації поліграфолога з досліджуваною особою. Вона реалізується під час проведення передтестової бесіди, а також за потреби міжтестової та післятестової бесід. Така комунікаційна діяльність виконує двоєдину функцію: своєрідний психологічний моніторинг стану людини (вивчення портрета) потенційно досліджуваної особи та встановлення з нею психологічного контакту. Перший надає можливість сформувати уявлення про особу, її налаштованість на процедуру проведення поліграфологічного дослідження, застосування нею підходів відкритості та щирості намірів і подальших дій. Другий – контактність, доброзичливість і приязність індивіда до спілкування з поліграфологом з намаганням продемонструвати кращі людські риси.

Найпоширенішою формою комунікативної діяльності є спілкування, оскільки воно становить найбільший інтерес для обміну інформацією між людьми та для використання його в з'ясуванні конкретних предметних питань. Спілкування є обов'язковою складовою процедури проведення поліграфологічних досліджень. Залежно від використовуваних засобів розрізняють два види спілкування: *вербальне* (від лат. *verbalis* – словесний), що здійснюється за допомогою мовних засобів, які сприймаються на слух, і *невербальне* (від лат. *nonverbalis* – мова жестів) – як взаємодія між людьми без використання такої комунікації, через обмін невербальними посланнями та їх інтерпретацією в окремо взятій ситуації (Motliakh, 2022).

Найбільш значущим для поліграфологічної процедури є вербальне спілкування, адже за допомогою використаних слів, які є основою структури побудови речень, відбувається обмін інформаційними даними на етапі передтестової, міжтестової та післятестової бесід. Невербальне спілкування слугує важливим фактором в

опрацюванні комп'ютерних поліграм, коли постає потреба в додатковому перегляді відеоматеріалів запису проведеного дослідження для прийняття рішення в ситуації невизначеності. На противагу йому, вербальне спілкування одночасно виконує важливу функцію встановлення психологічного контакту з досліджуваною особою, що слугує надважливим чинником для цього виду діяльності. Помилковою є думка тих дослідників поліграфа, які наполягають на мінімізації процесу вербального спілкування з потенційно досліджуваною особою, посилячись на додаткову трату часу під час проведення поліграфологічної процедури. Досліджуваній особі, як і поліграфологові, потрібен час для ознайомлення один з одним і встановлення взаємоприйняттого психологічного контакту. Поліграфологові це потрібно для вибору тактики взаємодії з кандидатом на дослідження та підбору певних прийомів і методів, які він буде використовувати під час виконання поліграфологічної процедури. Натомість досліджуваній особі така психологічна комунікація стає важливим кроком до сприйняття спеціаліста поліграфа, який буде проводити таке дослідження, і адаптації до поліграфологічної процедури. Акцентуючи на адаптації, ми розглядаємо її як цілеспрямовану системну реакцію людського організму, що забезпечує його пристосування до будови, функцій та умов існування в навколишньому середовищі, а також до мінливих змін інтенсивності й екстенсивності, які викликають порушення гомеостатичного балансу (Adaptation...).

З позиції соціально-психологічної установки відбувається процес формування відповідної адаптації (пристосування) кандидата на психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа. Слід усвідомлювати, що феномен цієї специфічної установи орієнтований на адаптацію потенційно досліджуваної особи до нової соціальної установи, з якою індивід стикається, можливо, навіть уперше. Адаптація до нової ситуації є обов'язковим процесом, і його тривалість залежить від різних чинників, а саме:

- психологічного стану схильності особи до певної активності в конкретній ситуації;
- готовності та внутрішньої схильності діяти в певний спосіб, у визначеному напрямі;
- реалізації наряду дій, заданого ззовні;
- готовності відповісти певним способом на стимул (об'єкт, поняття або ситуація);
- манері, поведінці, позиції, способі дії;
- позитивній чи негативній оцінній реакції на що-небудь або на кого-небудь, яка виражається в думках, почуттях і цілеспрямованій поведінці тощо (Motliakh, 2012).

Така адаптація надає можливість потенційно досліджуваній особі суб'єктивно оцінити весь спектр поліграфологічної діяльності й обрати для себе правильну поведінку для успішного її проходження. Тобто, якщо людина ставила собі за

мету ввести в оману таку процедуру, зокрема використовуючи завчасно заготовлені нею зовнішні прийоми протидії, то після детального ознайомлення з можливостями цього науково-технічного приладу вона від свого задуму відмовляється. Фактором успіху слугує переоцінка індивідом попередньо хибно запланованого, яке змінилося завдяки професійній майстерності поліграфолога у вигляді донесення особі необхідної інформації. Тобто відбулася в особі певна установка, яка зруйнувала його невдачу стару модель (версію, прийом), і нещирий кандидат на поліграфологічне дослідження змінив своє рішення на нову правдиву (достовірну) конструкцію. У контексті соціально-психологічної установки як фактора адаптації йдеться про використання спеціалістом-поліграфологом «оптимального психофізіологічного коридору». Його зміст полягає в тому, що поліграфолог уводить кандидата на дослідження у процедуру адаптації до проведення поліграфологічного тестування. Він демонструє свою готовність допомогти особі успішно його пройти за умови щирості та відкритості індивіда до виконання правил такої процедури. Поліграфолог нічого наперед не гарантує кандидату на дослідження в отриманні позитивного результату. Адже спеціаліст-поліграфолог не може до кінця бути впевненим у дотриманні особою озвучених правил цієї процедури, а також виявлених нею психофізіологічних реакціях організму на поставлені фахівцем спеціальні запитання (стимули).

Слід організовувати неспецифічну адаптацію, яка цілком може виникнути в досліджуваній особі під час проведення поліграфологічної процедури. Вона слугує захисною системою людського організму і спрацьовує на запитання, що є критично важливими для досліджуваної особи. Неспецифічна адаптація може виявитися через надмірне хвилювання індивіда і викликати в нього фізіологічне емоційне реагування, яке відобразиться на показниках вегетативно-соматичної та біохімічної систем. Ці фізіологічні ознаки в обов'язковому порядку позначаються на комп'ютерній поліграмі, що створить проблему для їх обчислення поліграфологом. Щоб цього уникнути, спеціаліст поліграфа має постійно відслідковувати стан, у якому перебуває досліджувана особа, і за необхідності робити їй чергові роз'яснення, можливі додаткові перерви в дослідженні, щоб дати час індивідові на стабілізацію стану. Однак у поліграфології є так званий аспект недоговореності – це коли особа під час комунікативного спілкування з поліграфологом у межах предмета дослідження не до кінця була відвертою і певну частину інформації свідомо не повідомила (замовчала). У процесі поліграфологічного тестування недоговорений аспект виявиться через фізіологічне емоційне реагування індивіда на конкретні питання поліграфолога. Тобто спеціаліст, використовуючи специфічну установку,

яка іменується пріоритетом факту над іншим фактом, забезпечив можливість виокремити те, що хвилювало особу і виявлялося у психофізіологічному реагуванні. У такому випадку поліграфолог на власний розсуд приймає рішення, як бути в такій ситуації, а саме:

- а) повідомити особу про виявлене в неї реагування;
- б) продовжити далі дослідження без інформування особи про виявлене реагування;
- в) завершити розпочате дослідження.

З позицій практичної поліграфології спеціаліст поліграфа використав усі можливі варіанти для досягнення поставленої мети, у межах визначеного замовником (ініціатором) завдання на проведення дослідження. Це надало можливість:

– забезпечити належну організацію взаємодії – формування установки на ефективне співробітництво (правила поведінки під час поліграфологічного дослідження, виключення протидії, уточнення реакцій, які з'являються, – взаємодія, що ґрунтується на довірі до поліграфолога);

– встановити контактне взаєморозуміння та можливість адекватно оцінювати, що передбачає процедура спеціального дослідження із застосуванням поліграфа.

Важливим чинником в аналізі психології поведінки досліджуваної особи є використання різних прийомів, спрямованих на отримання бажаного результату дослідження. До переліку таких основних прийомів належать: маніпуляція, жалість, підкуп і шантаж.

Маніпуляція є своєрідною формою спілкування з опонентом (аудиторією), але із застосуванням прийомів необхідного психологічного впливу. Є чимало різновидів маніпуляції, і вона є поширеною в побутовому, а також виробничому процесах. Маніпуляцію навіть співвідносять з мистецтвом, оскільки не кожна людина може нею майстерно володіти. Це одна із форм психологічного впливу, способу управління чи контролю за поведінкою і почуттями інших людей. Вікіпедія визначає психологічну маніпуляцію у вигляді різновиду соціального впливу, який використовують для прихованого впровадження в психіку жертви мети, бажань, намірів, відносин або установок маніпуляторами, які не збігаються з наявними потребами жертви (Psychological manipulation...).

Оскільки маніпуляція є поширеним явищем у суспільних правовідносинах, у різних сферах діяльності, зокрема в поліграфології, постає необхідність у розкритті її певних особливостей. Потреба в проведенні досліджень із застосуванням поліграфа постає тоді, коли інших методів перевірки інформаційних даних від людини недостатньо для прийняття об'єктивного рішення уповноваженим (компетентним) суб'єктом або ж роботодавцем. Ініціюючи таке дослідження, замовник покладає на поліграфолога надію виявити в певній особі те, що знаходиться поза

візуальним баченням і сприйняттям, що доступне для інструментальної перевірки. На таке дослідження прибувають повнолітні правоздатні особи з власними життєвими принципами, досвідом роботи та зі сформованою системою поглядів і цінностей. Поліграфолог проводить дослідження з різними категоріями людей, професій, рангів, статі, вікових даних, що зобов'язує його завжди серйозно готуватися до якісного виконання специфічної процедури. Трапляються випадки, коли люди вміють майстерно маніпулювати свідомістю фахівця-поліграфолога. Застосовуючи різні психологічні техніки, вони намагаються вплинути на поліграфолога, використовуючи прийоми:

- емоційного стану;
- професійних навичок;
- способу мислення, звичок і стилю

поведінки;

- світогляду та переконання;
- інтересів і потреб.

Поліграфолог не має реагувати на використання досліджуваною особою таких прийомів і пам'ятати, що в цій специфічній процедурі основна роль належить йому, а не тому, хто її проходить. У випадку використання індивідом маніпулятивних технік спеціаліст повинен ввічливо і в доступній формі їй про це повідомити, попередити про припинення таких дій та їх наслідки, далі чітко та лаконічно скерувати розмову в необхідне робоче русло й нагадати індивідові про правила поліграфологічного дослідження та обов'язковість їх дотримання.

Часто досліджувані особи в процесі поліграфологічної процедури схиляють спеціалістів до застосування щодо них жалості. Вони намагаються випросити співчутливе чи поблажливе ставлення, нарікаючи на нещасливу долю, проблеми в сімейних відносинах, невирішені побутові питання, невдалий пошук роботи. Жалість є своєрідною формою маніпуляції свідомістю спеціаліста-поліграфолога в наданні їй шансу на впорядкування конкретної життєвої ситуації, отримання омріяного місця роботи, вирішення інших важливих для індивіда питань. Особа намагається в такий спосіб забезпечити перевагу над спеціалістом, схиляючи його до виявів кращих людських рис, безмежної вдячності, релігійних переконань, гуманізму тощо. У будь-якому випадку поліграфолог має бути обачним, щоб через виявлену жалість не пропустити, що реально може бути приховано за цією грою.

Поширеними в поліграфологічній діяльності є випадки використання потенційно досліджуваними особами прийомів підкупу поліграфологів. До таких протиправних дій підштовхують спеціалістів, коли чітко розуміють, що в законний спосіб пройти таку спеціальну процедуру їм не вдасться. Поліграфолог не повинен погоджуватися на будь-які пропозиції чи обіцянки потенційно досліджуваних осіб або ж ініціаторів

такого дослідження. Це тягне за собою не тільки кримінальну відповідальність, а й втрату професійного та особистого авторитету спеціаліста цього профілю діяльності. Погодившись на таку ганебну пропозицію, поліграфолог фактично нівелює високі цінності професії та сподівання, які покладають на нього ініціатори. Даючи «зелене світло» нечесній особі чи злочинцю в безпроблемному проходженні дослідження із застосуванням поліграфа, він бере на себе відповідальність за її подальші негативні дії або ж можливість уникнути покарання за вже вчинене ним.

Трапляються в поліграфологічній процедурі й випадки застосування потенційно досліджуваними особами до поліграфологів протиправних дій у формі шантажу. Шантажування може бути застосовано як до поліграфолога, так і до членів його сім'ї чи родини, у різний спосіб навіть із використанням форми залякування та погроз. У таких випадках спеціаліст поліграфа має негайно припинити подальше виконання поліграфологічного тестування або ж відмовитися від ще не розпочатої процедури, повідомити про нештатну ситуацію, яка склалася в ініціатора проведення цього специфічного дослідження. Використання потенційно досліджуваними особами протиправного виду діяльності у формі шантажу вносить у роботу поліграфологів дисбаланс і небажання займатися цим важливим для суспільства видом діяльності. Поліграфологу має бути гарантовано безпеку виконання цього специфічного завдання, яку має взяти на себе ініціатор проведення поліграфологічного дослідження.

Висновки

1. Процедура проведення поліграфологічного тестування є унікальною, специфічною і динамічною діяльністю, потребує дотримання розроблених для неї правил, технік, методик усіма її учасниками (ініціатором, поліграфологом, досліджуваною особою).

2. Правильність її організації та проведення залежить від набутих компетенцій і професійних навичок спеціаліста такого профілю діяльності, а також уміння оперувати цими знаннями в конкретній практичній ситуації.

3. Важливу роль у поліграфологічній сфері діяльності відведено вивченню психології поведінки досліджуваної особи, яка в добровільному порядку дала згоду на проходження процедури із застосуванням поліграфа й підтвердила це письмовою згодою.

4. Психологія поведінки досліджуваної особи може бути різною, залежно від її стану здоров'я, налаштованості, настрою, ширості намірів і дій, бажання успішно пройти поліграфологічне тестування тощо. Поведінка досліджуваної особи

безпосередньо залежить від правильності вибору тактики поведінки поліграфологом.

5. З метою ввести в оману поліграф й отримати бажані для себе результати тестування нещирі особи вдаються до різних прийомів (маніпуляції, жалості, підкупу тощо), а також до

шантажування і різноманітних форм погроз. Ініціатор має гарантувати безпеку та захист діяльності поліграфолога від нештатних ситуацій, які можуть скластися в процесі проведення конкретного поліграфологічного тестування.

References

- [1] Adaptation. Site "Wikipedia". Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
- [2] Amsel, T. (2020). Centenary project of introspection of 100 years of polygraph practice. *European polygraph*, 14(1), 23-25. DOI: 10.2478/ep-2020-0003
- [3] Berezhnyi, O.I. (2022). Admissibility and evidentiary value of the results of psychophysiological studies using the polygraph. *Legal Scientific Electronic Journal*, 11, 615-617. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-11/149
- [4] Boiko-Buzyl, Yu.Yu. (2021). Psychological aspects of lie detection in studies using the polygraph. *Psychological Journal*, 3(47), 28-37. DOI: 10.31108/1.2021.7.3
- [5] Bourke, M.L., Fragomeli, L., Detar, P.J., Sullivan, M.A., Meyle, E., & O'Riordan, M. (2014). The use of tactical polygraph with sex offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 21(3), 354-367. DOI: 10.1080/13552600.2014.886729
- [6] Butenko, O.V. (2022). Legal status of the initiator and the person granting permission to conduct a polygraph test. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 12(2), 16-23. DOI: 10.56215/04221202.16
- [7] Dmytrenko, N.A. (2021). The use of the polygraph in criminal proceedings: features and problematic issues. *Legal Bulletin*, 22, 160-166. DOI: 10.32850/lb2414-4207.2021.22.21
- [8] Honts, C.R. (2008). Polygraph and Polygraph Techniques. *Encyclopedia of Psychology and Law*. DOI: 10.4135/9781412959537.n231
- [9] Irkha, Yu., Butenko, O., Pogrebytskyi, M., Manzhai, O., & Krushysnyi, S. (2021). Problems of Regulatory and Legal Support of Polygraph Application in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 20(11), 203-207. DOI: 10.22937/IJCSNS.2021.21.12.29
- [10] Fear. Site "Wikipedia". Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85>
- [11] Khomenko, M. (2020). The use of polygraph in the detection and investigation of crimes. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 10, 304-308. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.10.52
- [12] Kolisnichenko, V.V. (2019). Legal support for the use of polygraph in criminal proceedings. *Comparative and analytical law*, 6, 457-459. DOI: 10.32782/2524-0390/2019.6.115
- [13] Kovalchuk, Z. (2022). Socio-Psychological Characteristics of the Suspects Personal Profile during a Polygraphical Examination. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"*, 73, 84-90. DOI: 10.26565/2225-7756-2022-73-10
- [14] Krapol, D. (2020). Five milestones in the history of the polygraph. *European polygraph*, 14(1), 44-46. DOI: 10.2478/ep-2020-0008
- [15] Lutsenko, O.E. (2019). Legal regulation of the purpose of conducting a competition for civil service positions with the use of a polygraph. *Problems of legality*, 145, 140-151. DOI: 10.21564/2414-990x.145.155428
- [16] Mokrytska, A., & Slipchenko, T. (2019). Use of the polygraph in law enforcement: experience of foreign countries. *Actual problems of law*, 1(2), 163-168. DOI: 10.35774/app2019.02.163
- [17] Motliakh, O.I. (2012). *Polygraph: scientific nature of origin, regulatory and legal regulation and permissible limits of application*. Kyiv: Osvita Ukrainy.
- [18] Motliakh, O.I. (2022). *Polygraphology*. Kyiv: Osvita Ukrainy.
- [19] Nazarov, O.A. (2023). Legal positions of the Supreme Court on the use of polygraph in criminal proceedings in Ukraine. *Forensic psychological examination. Application of polygraph and special knowledge in legal practice*, 3(23). DOI: 10.53672/ej.3.2023.01
- [20] Okhinchenko, O.S. (2017). Accounting for non-verbal manifestations of a subject's lies during a polygraph interview. *Forensic psychological examination. Application of the polygraph and special knowledge in legal practice*, 4(17). Retrieved from <http://expert-nazarov.com/nomera/844-2017-4-17>
- [21] Orlova, T.A., Hanzha, T.V., & Volobuev, I.R. (2024). On the prospects of using the results of research using the polygraph in proving. *Analytical and comparative law*, 1, 618-622. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.108

- [22] Pazenjuk, Ye. (2024). Psychological aspects of the criteria for the admissibility of tactical techniques. *Legal psychology*, 1(34), 119-125. DOI: 10.33270/03243401.119
- [23] Psychological manipulation. Site "Wikipedia". Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F
- [24] Rudenko, A.M. (2018). Pre-test interview: principles and techniques. Forensic psychological examination. *Application of the polygraph and special knowledge in legal practice*, 1(18). Retrieved from <http://expert-nazarov.com/nomera/845-2017-5-18>
- [25] Serdiuk, V.P. (2014). The use of polygraph (lie detector) in criminal proceedings in Ukraine. *Information Law*, 2(11), 68-71. DOI: 10.37750/2616-6798.2014.2(11).272522
- [26] Shapoval, K.A. (2020). The use of the polygraph during the investigation of murders committed with the use of domestic violence. *Theory and practice of forensic examination and criminology*, 21, 66-78. DOI: 10.32353/khrife.1.2020_04
- [27] Shevchenko, S. (2019). Суб'єкти адміністративно-правових відносин психофізіологічних опитувань із використанням поліграфа. *Актуальні проблеми правознавства*, 3(19), 82-87. DOI: 10.35774/app2019.03.082
- [28] Shumilin, S.F., Kupriashyna, Ye.A., Novikova, Ye.A., Potapov, V.Y., & Stepaniuk, A.V. (2018). Limits of using polygraph test results in criminal proceedings. *Spiral*, 8(4), 3535-3538. DOI: 10.29042/2018-3535-3538
- [29] Spruin, E., Wood, J.L., Gannon, T.A., & Tyler, N. (2017). Sexual offende's experiences of polygraph testing: a thematic study in three probation trusts. *Journal of Sexual Aggression*, 24(1), 12-24. DOI: 10.1080/13552600.2017.1378025
- [30] Volobueiev, A.F. (2018). Polygraph: a technical and forensic means of detecting and recording evidence or a tool for expert research? *Forensic Bulletin*, 30(2), 55-63. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-55

Список використаних джерел

- [1] Адаптація. *Вікіпедія*: [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
- [2] Amsel T. Centenary project of introspection of 100 years of polygraph practice. *European polygraph*. 2020. No. 14 (1). P. 23–25. DOI: 10.2478/ep-2020-0003
- [3] Бережний О. І. Допустимість і доказове значення результатів психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 615–617. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-11/149
- [4] Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічні аспекти детекції брехні у дослідженнях із використанням поліграфа. *Психологічний часопис*. 2021. № 3 (47). С. 28–37. DOI: 10.31108/1.2021.7.3
- [5] Bourke M. L., Fragomeli L., Detar P. J., Sullivan M. A., Meyle E., O'Riordan M. The use of tactical polygraph with sex offenders. *Journal of Sexual Aggression*. 2014. No. 21 (3). P. 354–367. DOI: 10.1080/13552600.2014.886729
- [6] Butenko O. V. Legal status of the initiator and the person granting permission to conduct a polygraph test. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. No. 12 (2). P. 16–23. DOI: 10.56215/04221202.16
- [7] Дмитренко Н. А. Застосування поліграфа у кримінальному провадженні: особливості та проблемні питання. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 22. С. 160–166. DOI: 10.32850/lb2414-4207.2021.22.21
- [8] Honts C. R. Polygraph and Polygraph Techniques. *Encyclopedia of Psychology and Law*. 2008. DOI: 10.4135/9781412959537.n231
- [9] Irkha Yu., Butenko O., Pogrebytskyi M., Manzhai O., Krushysnkyi S. Problems of Regulatory and Legal Support of Polygraph Application in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. No. 20 (11). P. 203–207. DOI: 10.22937/IJCSNS.2021.21.12.29
- [10] Страх. *Вікіпедія*: [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85>
- [11] Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті і розслідуванні злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 304–308. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.10.52
- [12] Колісніченко В. В. Правове забезпечення використання поліграфа у кримінальних провадженнях. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 457–459. DOI: 10.32782/2524-0390/2019.6.115

-
- [13] Kovalchuk Z. Socio-Psychological Characteristics of the Suspects Personal Profile during a Polygraphical Examination. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"*. 2022. No. 73. P. 84–90. DOI: 10.26565/2225-7756-2022-73-10
- [14] Krapol D. Five milestones in the history of the polygraph. *European polygraph*. 2020. No. 14 (1). P. 44–46. DOI: 10.2478/ep-2020-0008
- [15] Луценко О. Є. Правове регулювання мети проведення конкурсу на посади державної служби із застосуванням поліграфа. *Проблеми законності*. 2019. № 145. С. 140–151. DOI: 10.21564/2414-990x.145.155428
- [16] Mokrytska A., Slipchenko T. Use of the polygraph in law enforcement: experience of foreign countries. *Actual problems of law*, 2019. № 1 (2). С. 163–168. DOI: 10.35774/app2019.02.163
- [17] Мотлях О. І. Поліграф: наукова природа походження, нормативно-правове регулювання та допустимі межі застосування : монографія. Київ : Освіта України, 2012. 327 с.
- [18] Мотлях О. І. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.
- [19] Назаров О. А. Правові позиції Верховного Суду щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві в Україні. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2023. № 3 (23). DOI: 10.53672/ej.3.2023.01
- [20] Охінченко О. С. Облік невербальних проявів брехні випробуваного при опитуванні з використанням поліграфа. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2017. № 4 (17). URL: <http://expert-nazarov.com/nomera/844-2017-4-17>
- [21] Орлова Т. А., Ганжа Т. В., Волобуєв І. Р. Про перспективи використання результатів досліджень із застосуванням поліграфа в доказуванні., *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 618–622. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.108
- [22] Пазенюк Є. Психологічні аспекти критеріїв допустимості тактичних прийомів. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 119–125. DOI: 10.33270/03243401.119
- [23] Психологічна маніпуляція. *Вікіпедія* : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F
- [24] Руденко А. М. Передтестова бесіда: принципи й техніка проведення. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2018. № 1 (18). URL: <http://expert-nazarov.com/nomera/845-2017-5-18>
- [25] Сердюк В. П. Застосування поліграфа (детектора брехні) у кримінальному провадженні України. *Інформаційне право*. 2014. № 2 (11). С. 68–71. DOI: 10.37750/2616-6798.2014.2(11).272522
- [26] Shapoval K. A. The use of the polygraph during the investigation of murders committed with the use of domestic violence. *Theory and practice of forensic examination and criminology*. 2020. No. 21. P. 66–78. DOI: 10.32353/khrife.1.2020_04
- [27] Шевченко С. Суб'єкти адміністративно-правових відносин психофізіологічних опитувань із використанням поліграфа. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 82–87. DOI: 10.35774/app2019.03.082
- [28] Shumilin S. F., Kupriashyna Ye. A., Novikova Ye. A., Potapov V. Y., Stepaniuk A. V. Limits of using polygraph test results in criminal proceedings. *Spiral*. 2018. No. 8 (4). P. 3535–3538. DOI: 10.29042/2018-3535-3538
- [29] Spruin E., Wood J. L., Gannon T. A., Tyler N. Sexual offender's experiences of polygraph testing: a thematic study in three probation trusts. *Journal of Sexual Aggression*. 2017. No. 24 (1). P. 12–24. DOI: 10.1080/13552600.2017.1378025
- [30] Волобуєв А. Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження? *Криміналістичний вісник*. 2018. № 30 (2). С. 55–63. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-55
-

MOTLIAKH Oleksandr

Doctor of Law, Professor, Chief Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Law Enforcement Management and Its Psychological Support of the Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-9952>

Psychology of the Behavior of the Researched Person during Polygraphy Testing

Abstract. The scientific article is devoted to the analysis of a topical issue related to the psychology of the behavior of a person who voluntarily consented to undergo a psychophysiological study using a polygraph. The author of the scientific material focuses on the features that arise or may arise during this specific research procedure. The purpose of the scientific publication is to reveal the specifics of the psychological behavior of the subject during polygraph testing, which is to a certain extent interdependent on the behavior of the polygraph examiner. The focus is on certain behavioral aspects that arise from the properly organized communicative activity of the specialist conducting this study. Separate techniques of negative behavior of the studied individuals are identified and analyzed, which are aimed at obtaining the desired result for them and are reflected in the following components: manipulation, pity, bribery and blackmail. In the process of conducting the research, both general scientific and special methods were used: comparative psychological, systemic-structural, and the method of systems analysis. General approaches and conclusions have been formed in understanding the importance of studying the psychology of the behavior of the person being examined in order to effectively conduct a polygraph examination using a polygraph.

Keywords: psychology of the behavior of the person being studied; polygraph examination; polygraph examiner; communicative communication; psychological techniques; specific and nonspecific adaptation.